

HUKUKUN BİRLEŞTİRİLMESİ YENİ BİR BİLİM DALI (*)

Prof. Dr. Jean LIMPENS

Çev. Asis. Dr. Özer SELİÇİ

Dikkatimizi, az da olsa, hukukun birleştirilmesi konusunda toplarsak, değişik tutumların kabul edilebileceği derhal göze çarpar.

İyimser, hukukun birleştirilmesinin eşyanın tabiatında bulunduğunu, kendiliğinden doğduğunu, insanlara hemen kendisini kabul ettirmesi içinde yeknesak metinlerin yazılmasının yeterli olduğunu düşünür. İnsan, burada, bütün ömrünü dünya çapında her türlü Kanunları yazmakla tüketmiş ve maalesef eserlerinin hiç bir yankısı olmayan Cosentini'yi, biraz da teessürle anmaktan kendini alamıyor. Yanlış olarak Mukayeseli Hukukun ilk amacının hukukun birleştirilmesi olması gerektiğini savunan ütöpik görüşleri ve türlü hataları ile Mukayeseli Hukuka faydadan ziyade zarar veren ilk Mukayeseli Hukukçuların heyecanını hatırlamamakta elden gelmiyor.

Diğer taraftan, karamsar, hukukun birleştirilmesinin bir aldatmaca olduğunu, hukukun hiç bir devirde bugünden daha fazla parçalanmış halde olmadığını hukuk, ilişkilerinin rastlantı ve o andaki koşulların ürünü olduğunu düşünecek ve hukukun birleştirilmesi için harcanan bütün çabaların daha başlangıçta başarısızlığa mahkûm olduğunu ileri sürecektir. Modern milliyetçiliğin sebep olduğu hukuk bölünmelerini, Roma Hukukunun evrenselliği ile karşılaştırmak bu durumu göstermeye yeter. Yeni bölünme örnekleri — ayrılmalar, kolonilerin kurtuluşu, hattâ neo — federalizm — karamsarin görüşünü, itiraf edelim ki, cesaretlendirmektedir.

(*) 15.6.1970 tarihinde Mukayeseli Hukuk Enstitüsünde verilmiş konferansın çevirisidir.

Nihayet gerçekçi kişide hukukun birleştirilmesini bir hukuk sosyolojisi olayı olarak gözlemekte ve bu olayın bir bilim konusu olabileceğini kabul etmektedir.

Bu tutumun saf bir gözlemlerle de yetinmemesi gerekir. Uygulayıcı, somut ve yararlı gelişmelere yönelmesine engel yoktur. Bugün hukukun birleştirilmesi için çalışan müteaddit teşkilât olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Bunların, Roma'daki son toplantılarında sayıları yirmibeş idi. Bu teşkilâtlarda bugün için düzensiz olarak çalışan pek çok teknisyen mevcuttur. Her gün, içinde buldukları güç, fakat **cezbedici** çalışmalarında, sabırsızlıkla kendilerine kesin, somut, gerçekçi ve programlaştırılmış, yani tek kelimeyle bilimsel veriler sağlanmasını beklemektedirler.

Bizim tutumumuzun bu üçüncüsü olduğunu anlayacaksınız. İtirazın bizde zoraki yarattığı komplekslere rağmen, hâlâ bir üniversite profesörünün bilimsel araştırma yapma olanağı bulunduğu tatlı hayali içindeyiz. Sizinle, hukukun birleştirilmesi, probleminin bilimsel yönü hakkında konuşmaya çalışacağım.

I

OLAYLAR

Her bilim kaynağını olaylarda bulur.

Hukukun birleştirilmesinden bahsedilince pek tabii olarak evrensel birleştirme düşünülür. Halbuki, Fransa, İsviçre gibi, bugün, birleştirme hareketine faal olarak katılan ülkelerin az veya çok bir zaman önce, hukuki çokluk (pluralisme) devresi geçirdiklerini unutmamak gerekir. Bu ülkelerde vaktiyle ülke çapında birleştirme hareketleri ortaya çıkmıştı. Bu tür hareketler, zamanımızda federal devletlerde — yâni dünyadaki ülkelerin çoğunda — gözlerimizin önünde cereyan etmektedir.

Fakat siyasî bakımdan birbirinden tamamen bağımsız, bununla beraber bölgesel, iktisadî veya ideolojik ilişkilerle bağlanmış ülkeler de hukuklarını yakınlaştırmak için teşebbüslerde bulunmaktadır. — Burada İskandinavya ülkelerini, Benelüks devletlerini, Ortak

Pazar ülkelerini, Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler organizasyonu, Arap Birliği, Comecon, Merkezi Amerika Ortak Pazarı, Latin Amerika Serbest Mübadele Birliğini (1) düşünmekteyim. Bu halde **Bölgesel birleştirmeden** söz edeceğiz.

Nihayet daha ihtirashlı, dünyadaki bütün ülkelerin hukuklarının birleştirilmesi amacına yönelmiş teşebbüsler de vardır. Evrensel eğilimli teşekküller — OIT, F.A.O. O.M.S., B.I.R.P.I. D.I.P. Lahey Konferansı, C.M.I., ve polıçe ve çek hakkında büyük Cenevre Konferansları gibi — bu tür teşebbüsleri kendilerine amaç edinmişlerdir. Bu halde ciddî ihtirazi kayıtlar koymak gerekmesine rağmen **Evrensel Birleştirmeden** bahsedeceğiz.

Şimdi de bize bilim konumuzun unsurlarını verebilecek bazı örnekler verelim.

MILLİ BİRLEŞTİRME

Fransa : Ortaçağın sonunda mutlak bir karışıklık vardır. Yedi yüzden fazla bölgesel örf mevcuttu.

Eleştiriler geneldi : Commines'in bize naklettiğine göre, «XI Louis, İmparatorluğunda tek bir örf, tek bir ölçü ve tek bir tartı kullanılmasını ve avukatların ülkede giriştikleri, başka hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek, hırsızlık ve sinsi hareketlerini önlemek amacı ile bütün örf ve adetlerin tek bir kitap halinde Fransızca olarak toplanmasını arzu ediyordu.»

Dumoulin, «oratio de concordia et unione consuetudium Franciae» adlı eserinde ısrarla örflerin birleştirilmesini istiyordu.

Blois (1560), Orleans (1576) ve Paris (1614) meclislerinde bu yolda teşebbüsler yapılmıştı. Ne yazık ki teşebbüslerin hepsi de başarısızlığa uğramıştır.

1 — Bk. Fix Zamudio ve Hector Cuadra. Latin Amerikada millî hukukların birleştirilmesi ve ahengleştirilmesinin aktüel sorunları. (Kopenhag'ta 16-19 Eylül 1969 tarihindeki Milletlerarası Hukuk Bilimleri Kurumu Kongresine sunulan rapor).

Fransa'ya, XIV. Louis'nin, Kara ticareti (1673) ve Deniz Ticaretine (1681) dair meşhur emirnameleri şeklinde, hiç olmazsa ticaret sahasında ilk birleştirme unsurlarını getirme şerefi, bilindiği gibi Colbert'e aittir. Görüldüğü üzere ticaret konuları, medenî hukuk konularından birçok yıllar, hattâ bir asırlık bir zaman önce gelmektedirler.

Birleştirme hareketleri devam etmektedir : Lamoignon kararları, Daguesseau emirnameleri! Devrim birleştirme faaliyetlerine hız verecektir : Cambaceres ard arda üç Medenî Kanun projesi hazırlamakla görevlendirilmiştir.

Ancak asırlardanberi arzu edilen Birleştirme yapıtını sonuçlandırabilmek için Napoleon'un ısrarını ,açık görüşlülüğünü ve dinamizmini beklemek gerekecektir (2).

Almanya : Almanya'da birleştirme hareketini ortaya çıkaran, iktisadî bir olay (Zollverein : Gümrük Birliği) olmuştur.

Birliğin kurulduğu andan itibaren iş çevreleri, ticarete hakim olacak kanunların birleştirilmesini elde etmeden huzura kavuşmayacaklardır.

1848 de Polıçe nizamnamesi (Wechselordnung) mevcut elli altı çeşitli mevzuatın yerine geçer.

1861 de Federal Meclis (Bundestag) Alman Genel Ticaret Kanununu (A.D.G.B.) kabul eder.

1866 da, dikkatler Borçlar Hukuku üzerinde toplanmıştır. Dresden projesi Parlâmentonun onayına sunulur.

Arada birleştirmeyi çabuklaştırma imkânı veren siyasî olaylar cereyan etmektedir. II. İmparatorluk (Reich) kurulmuş (1871), meş-

---

2 — Birgün Portalis'i Malmaison'da kabul eden Napoleon : «Vatandaş Portalis siz bir tenbelsiniz. Bütün herkes bu kanun için bizim arkamızdan bağırmakta, çalışmalarda çabuk olmak gerek» der. Portalis : «Generalim siz herkesin sizdeki sihir kuvvetine sahip olduğunu mu sanıyorsunuz. Biliyor musunuz ki, bir kanun yapma ülkede muhteşem bir anıt yükseltmedir» diye cevap verir.

hur Lasker Kanunu (1874) merkezi otoritenin yetkisini bütün medenî hukuk konularını kapsayacak şekilde genişletmiştir.

Birinci bir komisyon kurulur. Bu komisyon onüç sene çalışır ve sekizyüz yetmiş üç oturum yapar. Zabıtlar ondörtbin sayfa tutmaktadır. Fakat proje şiddetle eleştirilir. Doktrinal, bilimsel karakteri ve üslubunun ağırlığı muaheze konusu olur. 1890 da yeni bir komisyon kurulur. Bu komisyon beş yıl çalışarak ilk projeye ciddi düzeltmeler getirir. 1896 da kabul edilen proje 1 Ocak 1900 de, Ticaret Hukukunun birleştirilmesinden otuz yıl sonra yürürlüğe girer.

İsviçre : İsviçre içinde aşağı yukarı Almanya'daki sahneyi buluyoruz.

İlk Birleştirme faaliyetleri konusunu aynı şekilde polişe teşkil eder. 1853 de beş kanton polişe hakkında aralarında bir anlaşma yapmışlardır.

Bunun arkasından, 1864 Munziger Projesi ile Ticaret Hukukunun birleştirilmesine teşebbüs edilmiştir.

Fakat arada, Konfederasyon'un yetkisi «ticarete ve taşınırların tedavülüne (Polişe hukuku dahil Borçlar Hukukuna) ilişkin bütün konuları kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Modern Kanunlaştırmaların önemli bir eseri olan 1881 tarihli Borçlar Kanunu Munzinger Projesi yerine geçmiştir.

Sonradan Konfederasyonun yetkilerinin daha da genişletilmesi, 10 Aralık 1907 de kabul edilip, 10 Ocak 1912 de yürürlüğe giren Medenî Kanunun doğmasına yol açmıştır.

Birleşik Devletler : Bakışımızı şimdi de Amerikan tecrübesine yöneltirsek, eski ve yeni dünyadaki birleştirme hareketleri arasında şaşırtıcı bir paralelliğin varlığı tesbit edilir.

Elli devlet mevzuatı arasında aynı ayrılıklar. Aynı sırayı takip eden aynı birleştirme teşebbüsleri.

Bu durumun düzeltilmesine başlıca üç örgüt yardımcı olmuştur.

American Bar Association (1878) (Amerikan Barolar Birliği) Birliğin tamamında kanunların yeknesaklığını sağlamak için kurulmuştur. Kurulduğu andan itibaren de ticarî senetleri hakkında Kanunların birleştirelmesi konusunda birliğin imkânlarını tetkik etmek üzere bir komisyon görevlendirilmiştir.

National Conference of Commissioners on uniform State Laws (1892) de tıpkı A.B.A. gibi tek bir kanunlaştırmanın konusunu teşkil edebilecek meseleleri saptama ve yeknesak projeleri yapmak görevini üzerine almıştır. O zamanlar yuzonbir tasarı kaleme alınmıştı. Bekleneceđi üzere, bütün devletlerce kabul edilen ilk ve esasen tek (nafakaya ilişkin bir yeknesak kanun istisna edilirse) kanun ticarî senetlere dairdir : Poliçeye dair kanun (the negotiable instrument act) ve varantlara dair kanun (the warehouse receipt act). Üç tasarı elliden fazla devlette, sekiz tasarı kırktan fazla, dört tasarı otuzdan fazla, beş yirmiden fazla devlette kabul edilmiştir. Bu tasarıların hepsi pratik olarak ticarî sahaya ilişkindirler.

American Law Institute (1923) bütün çabasını Common Law birliğini korumaya hasretmiştir. Amacına varmak için yeni bir usul düşünölmüştür. Bu usüle göre Birliđe dahil bütün devletlerdeki hukuki örf ve adeti halen kullanıldıkları gibi bir «Digesta» şeklinde toplamak düşünölmüştür. Usule «Restatement of the Law» adı verilmektedir. Bu muazzam eser bugün, Common Law'ın geleneksel dokuz dalına (Sözleşmeler, işgörme kanunlar ihtilâfı, tröstler, mülkiyet hakkı, iade, sigorta, hüküm) ilişkin ondokuz cilt teşkil etmektedir. Bekleneceđi gibi, ilk 1932 restatement'i «sözleşmelere» dairdir.

Ancak hareket amacına ulaşmış olmaktan uzaktır. National Conference ve American Law Institute çabalarını birleştirmeye ve geniş yeknesak kanunları kaleme alma görevini yüklenmeye karar vermişlerdir.

Bu yeni teşebbüslerin sonucu — başka türlü olamayacağı gibi — ilk eser bir ticaret kanunudur. Uniform Commercial Code (Yeknesak Ticaret Kanunu) mütevazi başlangıcına rağmen (beş devlet kabul etmişti), bugün ellibir devlet ve eyalette kabul edildiğine göre parlak bir başarı sağlamıştır. Yalnız Louisiane ve Puerto Rico istisna teşkil etmektedirler.

BÖLGESEL BİRLEŞTİRME

Şimdi de birkaç bölgesel birleştirme olayının incelenmesine geçsek, millî çapta yapılan birleştirme teşebbüsleri ile bölgesel çaptaki birleştirme teşebbüsleri arasındaki paralellığe şaşmamak imkânı yoktur.

İskandinavya : Örnek olarak İskandinavya devletlerindeki birleştirme faaliyetleri, uzun zaman çoğunluğun gözünden kaçmış olmasına rağmen, çok dikkat çekicidir; zira halen yürürlükte olan kanunlaştırmaların % 75'i birleştirme faaliyetlerinin ürünüdür; ilk çabalar yine polıçeye yönelmiş (1880 - 1882), bunu diğer ticarî konular (1890 - 1915), sözleşmeler (1915 - 1920) ve nihayet medenî hukuk konuları (1920 - 1950) izlemiştir.

İskandinavya devletlerindeki birleştirme faaliyetlerinin bu olumlu erken sonucu dolayısıyla de, şimdi ceza hukuku ve hattâ siyasî bir birleşmenin habercisi olan idarî sahada çeşitli işbirliği şekilleri ortaya çıkmaktadır.

Benelüks : Benelüks devletleri arasındaki işbirliği daha yeni ve bu yüzden de çok daha az göze çarpıcı olmasına rağmen, yapılan gözlemleri doğrulamaktadır.

Şüphesiz, burada tablonun başında polıçe ve özgül ticaret hukukunun diğer unsurları bulunmamaktadır, bunun sebebi de Benelüks Komisyonu çalışmalarına başladığı zaman polıçe hukukunun zaten birleştirilmiş olması ve Hollanda'nın 1934 de ticaret hukuku ile medenî hukuk arasındaki her türlü ayrılığı ortadan kaldırmış olmasıdır.

Fakat, daha çok devletler hususî hukukunun kapsamına giren birkaç anlaşmadan başka, listenin başında yine de ticarete ilişkin konular yer almaktan geri kalmamaktadır : Alım - satım, ticarî vekiller, sigorta, cezaî şart, v.s...

Ortak Pazar : Ortak Pazar içinde Hukukun Birleştirilmesi için yapılan teşebbüsler, yenilikleri dolayısıyla, bilgi edinilmek için çok muğlaktır.

Roma anlaşmasının bir iktisadî birlik kurduğunu ve dolayısıyla

hukukun yakınlaşması ve ahengleştirilmesine yönelen bütün çabaların iktisadî veriye bağlı olduklarını hatırlatmak yeterlidir (3).

Aşağıdaki konulardan hangisile ilgili olursa olsun, amaç aslî olarak iktisadî ve ticarîdir.

— Malların tedavülünü kolaylaştırma amacına yönelmiş teknik ve idarî hükümler.

— Kişilerin yer değiştirmelerine ilişkin hükümler.

— Şirketler, Avrupa şirketi dahil.

— Sinaî mülkiyet hakları ve ruhsatlar.

— İflâs.

— Rekabet.

— Genel Pazarlar.

— Hükümlerin icrası.

— Malî konular ve gümrük konuları.

EVRENSEL BİRLEŞTİRME

Evrensel Birleştirmeye gelince, ikili bir gözlem yapmak gerekir:

1 — Bir taraftan listenin başında ticarî konular ve daha özellikle ticarî senetler yer almaktadır ;

2 — Diğer taraftan, evrenselliği iddia edilen birleştirme, hiçbir zaman kesin olarak bölgesel birleştirme safhasını aşmamıştır.

---

3 — Anne Limpens, (Ortak Pazar çerçevesinde hukuk düzenlerinin ahengleştirilmesi) Harmonisation des législations dans le cadre du Marché Commun Rev. int. dr. comp. 1967, s. 621 vd.

1 — Bir taraftan, evrensel alanda ilk ve tek gerçek birleştirme teşebbüslerinin ticarî senetler alanında yapıldığı gerçek değil midir?

Police : 1863 de Gand'da sosyal bilimleri geliştirme derneğinin (Association pour le progrès des sciences sociales) Kongresinde birinci çağırısı. Laheyde 1912 de imzalanan bir ilk anlaşma, aralarında Meksika, Türkiye ve Çin'in de bulunduğu onbeş devletin imzasını taşımaktadır. Bir ikinci anlaşma, yeknesak Kanun, Cenevre'de 7 Haziran 1930 da imzalanmıştır.

Çek : Cenevre'de 19 Mart 1931 de imzalanan yeknesak kanun.

Aynı zamanda hem ülke içi ve hem ülke dışı ilişkileri düzenlemeleri açısından tek gerçek yeknesak kanunlar.

Sonra — sırf dış ilişkilere yönelmiş belge söz konusu olmasına rağmen — taşımaya ilişkin ilgi çekici anlaşmalar serisi gelir :

Deniz taşıması : 1910, 1924, 1926, 1952, 1968 tarihli anlaşmalar.

Demir yoluyla taşıma : C.I.M. : Bern, 1890 ; Roma, 1930 ; Bern 1952, C.I.V. Bern, 1924 ; Bern, 1935 ; Bern, 1952.

Hava yoluyla taşıma : Varşova, 1929 ; Cenevre, 1948 ; Roma 1952.

1 Temmuz 1964 tarihli maddî taşınır malların milletlerarası satışına dair Lahey anlaşması.

Devletler hususî hukukuna ilişkin anlaşmalar :

1 inci seri : 1902 - 1905 : Evlenme, boşanma ve vesayete ilişkin ;

2 nci seri : 1954 - 1958 : Alım - satıma, nafaka ve usule ilişkin.

Fikri haklara dair anlaşmalar :

Fikri mülkiyet için Paris Birliği.

Artistik ve edebi mülkiyet için Bern Birliği.

İş hukukuna dair anlaşmalar :

Milletlerarası Çalışma Örgütünün, her biri iki ilâ seksenyedi Devletçe onanmış yüzyirmisekiz anlaşması.

Bu hususlar bize, birleştirme hiyerarşisinde, Devletler hususî hukuku, fikri hukuk, iş hukuku sorunlarının, ticaret hukuku konuları yanında aldıkları ayrıcalıklı yeri önemle belirtme olanağı vermektedir ki bu özellikle bölgesel birleştirmeye ilişkin gözlemlerimizi doğrular.

2 — Fakat, ikinci gözlem, o bölgeye dahil olduğu için anılan anlaşmalara katılan devletlerin sayısının dikkatli bir incelemesi evrensel nitelikte görülen büyük anlaşmaların çoğunun bölgesel birleştirmenin basit belirmeleri olduğu sonucuna götürür.

Avrupa dışından katılma, çoğu zaman hiç denecek kadar sınırlıdır :

Police 19 da 2

Çek 20 de 4

Deniz taşıması 3 de 1

Demir yoluyla taşıma 27 de 0

Hava yoluyla taşıma 3 de 1

Devletler hususî hukuku :

1 inci seri 13 de 0

2 nci seri 15 de 0

Alım - satım 15 de 0 (28 temsil edilen üzerinden 5)

Avrupa dışından katılma oranında bir artma eğilimi görülen İş Hukuku ve fikri hukuka ilişkin anlaşmalara gelince, bunlar esnek fakat muğlak genel ilkeleri saymakla yetinmekte, böylece görünüşte düzeyde kazanmış olduklarını, derinlikte kaybetmektedirler. Bunlar bölgesellik kuralını yalanlayacak örnekler olamazlar.

II

SENTEZ

Demekki birleştirme eğilimi — hiç olmazsa bölgesel alanda — bir olgudur. Fakat bilim adamı yalnız olaylarla yetinmez. Bunların sınırlarına girmek ister. Yeknesaklık eğilimi bazı hallerde ortaya çıkmaktadır. Bazı hallerde ise yoktur. Bazen mütevazî sonuçlarla yetinmekte, bazen de şaşırtıcı bir genişlik kazanmaktadır.

Birleştirme olayına hakim olan ilkeleri çıkarma zamanı gelmiştir.

Birinci İlke : Birleştirme bazı itişlerin etkisiyle başlamaktadır.

Birleştirme hareketini başlatabilecek birinci ve en önemli etken, siyasî etkindir. Siyasî birlik kadar hiç bir şey hukukun birleştirilmesini kolaylaştıramaz.

Modern ülkelerin çoğu — Fransa, Almanya ve İtalya — siyasî birliklerini sağlayabildikleri gün, yeknesak bir mevzuat yaratabilmişlerdir.

Buna karşılık siyasî birlikleri daha tamamlanmamış Amerika Birleşik Devletleri, S.S.C.B. veya İsviçre gibi ülkelerde, hukuk birleştirilmesi teşebbüsleri zahmetli olmakta, hattâ başarısızlığa uğramaktadır.

Esasen bu durum, evrensel birleştirme alanında bugün karşılaşılan güçlükleri büyük ölçüde açıklamaktadır. Zira, kişisel tercihlerimiz ne olursa olsun, bu alanda silâhların kuvvetinin insanların basiretinden daha üstün geldiğini ve galibin veya telkin ettiği korkunun çoğu zaman milletlerarası büyük konferanslardan daha etkili olduğunu kabul etmek zorundayız,

Ancak, siyasî etken tek başına bir hukuk birleştirme hareketini belirlemek için yetersizdir.

İktisadî etken : Gördük ki, bu konuda, asli olmasa bile, hiç olmazsa takdire değer bir rol oynamaktadır.

Almanya, Birleşik Devletler, Benelüks ülkeleri ve bugün Ortak Pazar ülkelerinde birleştirme hareketleri iktisadî ihtiyaç adına başlatılmıştır.

Fakat siyasî ve iktisadî etkenlerin öneminin, ideolojik etkenlerin bu konudaki ağırlıklarını unutturmaması gerekir. Rönesans dünyası, yeni bir kültür ideolojisi adına antik hukukları incelemeye koyulmuş, böylece beş asırlık bir süre parçalanma tehlikelerine karşı koyan Roma Hukukunun yeniden doğuşunu kolaylaştırmıştır.

XIX. yüzyıl anayasaları dokunulmaz kişi haklarını, tabii hukuktan doğan yeni bir felsefî görüşten esinlenerek nispeten yeknesak bir şekilde saptayabilmişlerdir.

Bugün komünist rejim altındaki halklar dahi, yeni bir yarı dinî ideoloji adına — İncil, Vedas ve Kuran örneği — toplumsal hayat anlayışlarının temel kurallarını birleştirmeye yönelmişlerdir.

Birleştirme hareketinin başlamasını kolaylaştıran koşulların daha derin bir incelemesi, hareketlerin ortaya çıkış zamanını ve bunların anlamlarını daha açık şekilde ortaya koyma olanağı verecektir.

Başarısız teşebbüsler ve yarını olmayan gerçekleştirmeler istisna edilirse, hukukun birleştirilmesi hareketlerinin genellikle belirli bir uygarlık aşamasına varıldığı, hattâ zirvesine erişildiği zaman ortaya çıktıklarının söylenebileceği eğilimindeyiz. Bu, hiç olmazsa Babil, Roma, Fransa ve Almanya'nın bize verdiği örneklerden çıkar görünen bir sonuçtur.

Hukukun birleştirilmesinin ortaya çıktığı zaman, daima büyüklük, çokluk ve üstünlük devreleriyle rastlaşmaktadır.

Bu gözlem doğru idiyse, bunun derin anlamı aşağı yukarı şöyle olacaktı : Bütün uygarlıklar, insanlar gibi esrarlı, fakat daha az gerçek olmayan bir hayata sahiptirler, onlar da doğuş, gelişme ve çökme devrelerinden geçerler ; bir uygarlığın zirveye erişmesinde, kuvvetin, halkların, kültür ve ilmin yarı manyetik temerküzü birlikte görülür ; zirveye tırmanma yer çekimiyle karşılaştırılabilecek bir çekim gücü taşımaktadır. Bu güç kitlenin önemiyle orantılıdır.

Şüphesiz, bu, sürtüşmesiz, tereddütsüz, gerçek veya görünüşte istisnasız yapılamamaktadır. Gerçekten toplum hayatının o kadar çok değişik görünüşleri vardır ki, onu yöneten kuralların çoğu sisler içinde boğulmuştur.

Fakat genel olarak, hukukun birleştirilmesi olayının uygarlığın zirveye doğru gelişmesiyle başladığı düşünülebilir ; sanki uygarlık akıl sahibi imiş gibi, içgüdüleriyle, bölünmeden zayıflık doğduğunu, gücün ise «birlik» te araması gerektiğini hissetmiş gibi.

İkinci İlke : Birleştirme daima aynı yol ve usulleri izler.

İster Fransa'da, ister İsviçre ve Almanya'da, isterse Birleşik Devletler, İskandinav Birliği, veya hattâ evrensel alanda olsun, ilk çabalar önce poliçe üzerine, sonra Ticaret Hukuku ve Borçlar Hukuku ve nihayet Medenî Hukukun diğer konularında harcanmıştır.

Bu durum tabiatıyla bir rastlantı sonucu olamaz. Her aşama, o konunun birleştirmeye yatkınlık derecesine, daha iyi bir deyimle, birleştirilebilme yeteneğine uymaktadır.

Bu birleştirilme derecesini belirlemek için, maalesef, bir ölçü yoktur. Fakat ölçünün olmaması, bizi, tecrübe ve istatistik verilerin değerli yardımları olabileceğini düşünmekten alıkoymaz.

Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Akademisi bu grüşü benimsemiş ve Hamburg toplantısı raportörlerinden, Hukuk Birleştirilmesi alanındaki gerçekleştirmelerin ve teşebbüslerin kritik bir bilânçosunu yapmalarını istemiştir.

Bu vesileyle, o zamana kadar, birleştirme teşebbüslerine konu olmuş çeşitli hukuk sorunlarında, tercih sırasını belirlemek için mümkün olan en fazla bilgiyi toplamaya gayret etmekteyiz.

Toplam dörtyüzelli altı tecrübe üzerinden ;

Ticaret Hukuku 150 teşebbüsle başta gelmekteydi ; Onu

Medenî Hukuk 84 ;

Devletler Hususî Hukuku 81 ;

Usul Hukuku 40 ;

Ceza Hukuku 37 ;

Fikrî Hukuk 35 ;

İş Hukuku 32 ;

Malî Hukuk 16 ;

İdare Hukuku 10, teşebbüsle izliyorlardı.

Bu fırsatta söylediğimiz gibi, yukarıdaki rakamların kesin oldukları sanısına kapılmıyoruz. Rakamlar sadece yol göstericidir. Bununla beraber önemini de küçümsememek gerekir. Türlü kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğrulamaları, bu işaretlerin büyük ölçüde gerçeğe uyduğunu, şimdilik, ifade etmek olanağı vermektedir. Çeşitli örgütler belirli bir konuda birleştirmeyi sağlamak için çaba harcar ve aralarından da bazıları çabalarında başarıya ulaşırlarsa, bunda değerli bir işaret görmemek imkânı yoktur, meğerki örgütlerin hepsinin yanıldıkları ve başarılarının bir rastlantı sonucu olduğu — ki bu tamamen saçma olurdu — ileri sürülebilir.

Biraz daha gayret gösterip, hukukî konuların niçin bu sıra içinde tekerrür ettiklerini anlamaya çalışırsak, zannediyorum ki birleştirilebilmenin milletlerarası sosyal ihtiyaçlarla belirlendiği sonucuna varabileceğiz. Bu, bir birleştirme hareketinin, dış ilişkilerde uygulanma karakterinin daha çok tekerrür ettiği sahalarda ortaya çıktığı oranda başarıya ulaşma şansı vardır anlamına gelir.

Police, milletlerarası taşımalar, milletlerarası satım, devletler hususî hukuku, fikri hukukta açıkça durum budur. Şahsın hukuku, idare hukuku, anayasa hukukunda aynı duruma çok daha az rastlanır. İrtifaklar içinse pratik olarak hiç söz konusu olmaz. Meğerki Berlin duvarı olayındaki gibi olağanüstü durumların çoğalması ve bunların suni olarak bu konuda bir ihtiyaç yaratmaları düşünülebilir.

Üçüncü İlke : Birleştirme evrensel hale gelmeden önce bölgeseldir.

Şimdiye dek toplayabildiğimiz bilgiler göze batacak şekilde, bütün çaba ve ümitlere rağmen, birleştirmenin etki alanının sınırlı kaldığını göstermektedir.

Üzüntü ile karar verebildiğimiz bu üçüncü ilke, evrensel ideale ciddi bir darbe vurabilecek niteliktedir.

Fakat hâlâ hayale dalabilmek için birçok delil vardır.

Tarihin en büyük anıtları uzayda daima sınırlı kalmışlardır. Kuzey ülkelerinin, Benelüks ülkelerinin, Ortak Pazarın, Avrupa Konseyinin yeni teşebbüsleri ve büyük milletlerarası konferansların zayıf etki alanı, bu konuda açık bir doğrulama vermektedirler.

Başka türlü olabilir miydi?

Sanmıyorum.

Tarih bize insan toplumlarının, adım adım, yavaş olarak daha geniş yapıları meydana getirdiklerini göstermiyor mu? Senyörlükler eyaletleri, eyaletler devletleri, devletler federasyonları kurmuşlardır. Bugün de gittikçe genişleyen devlet üstü kuruluşların ortaya çıkmasına şahit olmaktayız.

Ve bütün bu oluşlar, hayret verici bir otomatizm ile insanlar arasındaki işbirliğini belirlemektedir.

Aşamaları düşüncesizce atlamak istemek faydasızdır. Tarih, kendi kanunlarına aykırı olarak yapılan şeylerin öcünü alır. Bölgesel birleştirme, siyasette olduğu kadar, hukukta da zorunlu bir geçiş noktasıdır.

*
**

Siyasî, iktisadî veya ideolojik etkenlerin itişile, genellikle tam gelişmiş bir uygarlık içinde ortaya çıkma ;

Birleştirilme yeteneği kriterlerine uygun olarak milletlerarası ihtiyaçların çizdiği yollardan geçme ;

Fakat, herşeye rağmen, bölgesellik kuralıyla etkisinin sınırlı oluşu ;

İşte bana göre dünyadaki bütün hukukun birleştirilmesi hare-

ketlerine hakim olan başlıca karakteristikler ve aynı zamanda da yeni bilim dalı olan hukukun birleştirilmesinin ilk ana çizgileri de bunlardır.

Ufuktaki bu kısa gezintinin daha az hayret verici olmayan sonucu da, basit bir metod addedilmeye kadar varılan Mukayeseli Hukukun, hiç olmazsa dallarından birinde, bilim tacı ile süslenmiş olmasıdır.